

צמה וקושרם בסופם ומשם ואילך הם מפורדים – הרי כאן גדיל ופתיל, שהגדיל הוא מעשה קליעה (ערש"י ביצה לא: ד"ה אבל) 'לסתור עבותו וגדילתו'; מצודות ציון (מלכים-א ז) 'גדילים מעשה שרשרות – קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך'. ויש להעיר לפי זה, לדעת הרמב"ם שאין צריך שזירה בחוטי הציצית, לכאורה השזור יפסל משום כולו גדיל, וכל השזור חוט יותר משנים הוי גדיל – י"ל כיון שהחוטים במקצתם גדולים ובמקצתם מפורדים, חשיב 'גדיל' ו'ענף'. וצ"ע.

דף מ

'סדין בציצית...' לפרוש רבנו תם, בית שמאי פוטרם בגד פשתן לגמרי, אף לא בציציות פשתן, ומשום גזרה אטו תכלת. וכן פסק להלכה (וכפי שכתב בסדר רב עמרם שהלכה כבית שמאי בזה, כי כן דעת רבי אליעזר בר' צדוק ורבי).

ואולם לדעת רש"י לא פטרו בית שמאי אלא בציצית צמר. וכן דעת הרי"ף. וכתב הרא"ש: 'וכדאי הוא הרב אלפסי לסמוך עליו. ואפילו לדברי ר"ת גזירה רחוקה היא דגורו במינו אטו תכלת ותכלת גופי' גזירה שמא יקרע או משום כסות לילה, והאידינא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזירות. ולכך לא מחיתי באנשי ספרד שמתעטפים בטלית של פשתן, שלא להרפות מצות ציצית בידם'.

וכתב בשלחן ערוך (ט, טו) שאף על פי שלהלכה טלית של פשתן חייבת בציצית, ירא שמים יצא את כולם. גם הרמ"א כתב (עפ"י תשובת הרא"ש ב) שאם אי אפשר רק בטלית של פשתן, מוטב שיעשה טלית של פשתן וציצית של פשתן משיתבטל ממצות ציצית.

כשלוש טלית פשתן, האם מברך עליה אם לאו; הבית-יוסף (ט) כתב לברך, וכן משמע מסתימת דבריו בשו"ע. אך בדעת הרמ"א יש מקום להסתפק, שמא כיון שחשש לכתחילה לדעות הפוטרות, א"כ גם אם עושה כן בשעת הדחק אל יברך עליה, שהרי לרבנו תם ברכתו ברכה לבטלה ועובר ב'לא תשא' (כמוזבא בראשונים) ולוקה (ע' תמים דעים ועוד). [וזה מפני שחכמים עוקרים המצוה לגמרי, וכמו שהוכיח בקונטרס 'קבא דקשייתא' צט. ואכ"מ].

ומסתימת דברי הרא"ש משמע שלא מנע מאנשי ספרד להתעטף בה ואף לברך. אך יתכן שזה רק כדי שלא תשתכח תורת ציצית, לכך לא הורה להם להמנע ממנהגם. אבל בלא טעם זה, כגון במקום שלובשים טלית צמר אלא שנודמן באקראי שאין לו כי אם פשתן – לכאורה ראוי ללבוש ללא ברכה. או שמא כיון דנקטינן לעיקר כרוב הדעות החולקות על ר"ת, גם לענין ברכה סומכים עליהן. וצ"ע (ע"ע שבות יעקב ח"א א; יביע אומר ח"ה או"ח מב).

(ע"ב) 'רב אחאי אויל בתר כנף'. אף על פי שאין בכנף שיעור בגד, מ"מ נחשב הכנף עיקר ומחשיב את העור המשמש את הכנף כבגד. ולפי זה יש ללמוד גם לרבא שהולך אחר עיקר הבגד, שאפילו אין בבגד כשיעור חיוב רק העור שבכנף משלימו – חייב (עפ"י חזון איש ג, לג).

בספר מנחת שלמה (ח"ב מו, א) כתב להסתפק בטלית של צמר שתפרוה בחוטי קנבוס באופן שאם ינטלו החוטים לא יהא בו שיעור בגד, שמא אינו חייב אלא מדרבנן משום שחוט קנבוס מעמידו. ולכאורה נראה שלהחזו"א חייב מדאורייתא, שהרי השלמת כנפות לכשיעור אינה גרועה מחוט המעמיד את השיעור. וגם אם נחלק ונאמר שהספק שם אמור רק כשללא חוטי התפירה אין שם 'בגד' כלל דהיינו פחות מג' טפחים [ולא שחסר רק משיעור חיוב ציצית], שאמנם זה אין להוכיח מהיא של בגד וכנפיה של עור, אך ממה שהוכיח החזו"א מרב אחאי שהעור נטפל לכנף ומחשיבו לבגד, הרי מוכח שגם כשמעמידו לחלות שם 'בגד' חייב.

ולהגרשו"א שנסתפק, יש לומר שלרב אחאי אין צריך בשם 'בגד' לחיוב הציצית אלא ב'כנף בגד', הלכך די בבגד עור וכנפי בגד, משא"כ לדין דבעינן 'בגד', שמא כשדבר אחר מעמידו פטור.

‘חסידים הראשונים...’. ביטוי זה מצאנוהו בכמה מקומות במשנה ובברייתא; – במשנה ברכות ל: ‘חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים’. ברייתא גדרים י. ‘חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן טהור. לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין? עומדין ומתנדבין נזירות למקום’. ברייתא ב"ק ל. ‘חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכיותיהם בתוך שדותיהם...’. ברייתא גדה לה. ‘חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי [פרשו בגמרא ‘מרביעי’] בשבת שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת’. [וברמב"ם (ת"ז, ג): ‘זכן היה דרך חסידים הראשונים, שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לר’].

‘אמר רבא: השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי’. רש"י ותוס' והראב"ד (ציצית א, טו) מפרשים בניחותא (וכן משמע בשיטמ"ק שמחק תיבת ‘השתא’), שכיון שעבר בבל תוסיף אין כאן ‘עשיה’ הלכך כשחתך כשר שאין זה בכלל ‘מן העשוי בפסול’. ואולם ברמב"ם (שם) נראה שמפרש בלשון תמיהה; כלומר כיון שעבר בהטלת האחרונות בבל תוסיף, ודאי זהו בכלל תעשה הלכך אין לפסלה משום ‘לא מן העשוי’. (נראה לפרש דלא דמי למטיל לבעלת שלש או לתפירה בתוך ג' שעשייתו אינה עשיית מצוה כלל, ולכן פסול משום ‘תעשה’, אבל מטיל למוטלת מכך שעובר בבל תוסיף מוכח שלא בטלה צורת המצוה, שאם בטלה לא היה עובר בבל תוסיף). ורב פפא חלק ואמר, שמה להפך, אם מכוין להוסיף הרי זה מעשה בפסול ואין לה תקנה, לא הכשיר רבי זירא הטיל למוטלת אלא כשנתכוין לבטל הראשונות, שכיון שלא נתכוין להוסיף ‘בל תוסיף ליכא מעשה איכא’ – כלומר מעשה העשוי בכשרות. לאור זאת פסק הרמב"ם שאם נתכוין לבטל הראשונה, מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה משום עשיה בפסול (עפ"י כסף משנה שם). וכן פסק בשלחן ערוך (י). ואילו הרמ"א פסק שכשרה בכל אופן (וכן נקט המשנ"ב. ואילו בכף החיים פסק כדעת השו"ע). מראי מקומות ודינים נוספים בענין ‘הטיל למוטלת’ – ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק רביעי טז–יז.

בדיני תעשה ולא מן העשוי בציצית – ע' בקונטרס שבסוף הספר, פרק שלישי טז.

טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו – ע' פרטי הדינים והשיטות בקונטרס שבסוף הספר, פרק שני א–ה.

דף מא

‘טלית כפולה חייבת בציצית’ – במקום הכפל. ‘ורבי שמעון פוטר’. יש אומרים שמלשון ‘פוטר’ משמע פוטר לגמרי, לא במקום הכפל ולא בקרנות הפשוטים (עפ"י דרכי משה י). ויש אומרים שלא פוטר רבי שמעון אלא בכפל [שבזה אמר תנא קמא ‘חייבת’], אבל בכנפות הפשוטים חייב (מרדכי; בית יוסף). ויש סוברים שבבגד ארוך שאינו ראוי ללבישה כמות שהוא ללא הכפלה, פטור בכנפות הפשוטות (כן דעת כמה פוסקים, מובאים במשנ"ב שם סקט"ו. ולפי"ז מיושב לשון פטור שאמר רבי שמעון). ונחלקו הראשונים להלכה האם נוקטים כרבי שמעון (רמב"ם, וכמעשה שבסמוך), או כחכמים (רי"ף רא"ש וטור).